PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS nr 537 • 2018

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

Danuta Miłaszewicz
Uniwersytet Szczeciński
e-mail: dmilasz@wneiz.pl

WYBRANE WYMIARY SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ W OCENIE STUDENTÓW – EKSPLIKACJA NA PODSTAWIE WYNIKÓW DWUKROTNYCH BADAŃ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO STUDENTÓW

SELECTED DIMENSIONS OF SOCIAL COHESION IN THE ASSESSMENT OF STUDENTS – EXPLICATION BASED ON DOUBLE SOCIAL CAPITAL RESEARCH OF STUDENTS

DOI: 10.15611/pn.2018.537.05
JEL Classification: A14, D10

Streszczenie: Spójność społeczna jest przedmiotem rozważań teoretycznych i analiz oraz ważnym celem polityki społecznej. Jej wielowymiarowość powoduje, że rozważania prowadzone na jej temat koncentrują się z reguły na wybranych elementach spójności. Przedmiotem opracowania jest analiza wyników dwóch badań ankietowych studentów Uniwersytetu Szczecińskiego. Obydwa dotyczyły kapitału społecznego ankietowanych studentów, a na potrzeby artykułu wybrano jedynie fragmenty tych badań. Głównym celem artykułu jest przedstawienie wyników wspomnianych badań odnoszących się do dokonanej przez studentów oceny wybranych aspektów spójności społecznej: zaufania, solidarności i dobroczynności oraz wskazanie, czy zdobyta przez studentów w czasie studiów wiedza ma wpływ na dokonywane przez nich oceny. Wyniki badań sugerują niski poziom zaufania, jakim respondenci obdarzają innych ludzi i instytucje, co może być główną przeszkodą w realizacji idei spójności społecznej.

Słowa kluczowe: spójność społeczna, wiedza, badania ankietowe.

Summary: Social cohesion is the subject of theoretical considerations and analyses and an important goal of social policy. Its multidimensionality causes that the considerations conducted on it usually focus on selected elements of cohesion. The subject of the study is the analysis of the results of two surveys of students of the University of Szczecin. Both studies concerned the social capital of the surveyed students, and for the purposes of the article only fragments of these studies were selected. The main aim of the article is to analyze the results of these surveys referring to the assessment of some aspects of social cohesion, i.e. trust, solidarity, charity, and whether the knowledge gained by students in the course of studies

affects their assessments. The results of the conducted research suggest a low level of trust (to other people and institutions), which may be the main obstacle to the implementation of the idea of social cohesion.

Keywords: social cohesion, knowledge, surveys.

1. Wstęp

W literaturze poświęconej spójności społecznej podkreśla się, że ponieważ definicja i pomiar spójności społecznej są różne w różnych dyscyplinach i tematach badawczych, jest to koncepcja niejasna i abstrakcyjna, co uniemożliwia dokładne i jednoznaczne jej zdefiniowanie oraz pomiar [Reeskens i in. 2008]. W dwóch aspektach rozumienia spójności społecznej panuje natomiast pewna zgodność. Po pierwsze, spójność społeczna jest wielowymiarowa, chociaż w literaturze przedmiotu wymienia się różną liczbę jej wymiarów [Kearns, Forrest 2001; Reeskens i in. 2008; Botterman i in. 2012; Dickes i in. 2011; Prewitt i in. (red.) 2014], a wymiary te niekoniecznie występują w tych samych społecznościach [Pichler, Wallace 2007; Bekkers, Veldhuizen, 2008; Botterman i in. 2012]. Po drugie, występowanie spójności społecznej przynosi pozytywne efekty, ale deficyty w jej różnych wymiarach skutkować mogą negatywnymi następstwami dla jednostek i społeczności [Berger-Schmitt 2002; Easterly i in. 2006; Oxoby 2009; Golinowska i in. 2011, s. 1; Acket i in. 2011, s. 25; Golinowska 2012, s. 115]. Podkreślić należy przy tym, że spójność społeczna nie może być rozumiana jako jednorodność społeczeństwa [Easterly i in. 2006, s. 5], której pełne osiągniecie nie jest możliwe, a nawet pożądane, gdyż pewien poziom braku jednorodności jest nieunikniony i wpisany w strukturę społeczno-gospodarczą współczesnych państw [Raczkowska 2017].

W ramach wielu koncepcji spójności społecznej ważną rolę odgrywa kapitał społeczny, którego normatywne i strukturalne wymiary mają znaczenie dla spójności społecznej. W literaturze przedmiotu podkreśla się także rolę edukacji w procesie tworzenia kapitału społecznego oraz budowania spójnego społeczeństwa. Przedmiotem opracowania jest zatem analiza, w kontekście spójności społecznej, wybranych wyników dwukrotnych badań ankietowych kapitału społecznego przeprowadzonych wśród studentów Uniwersytetu Szczecińskiego[1]. Głównym celem artykułu jest prezentacja tych wyników, które odnoszą się do dokonanej przez studentów oceny wybranych aspektów spójności społecznej: zaufania, solidarności i dobroczynności. Artykuł składa się z dwóch zasadniczych części. W ramach teoretycznego wprowadzenia przedstawiono wybrane koncepcje spójności społecznej, podkreślające znaczenie kapitału społecznego i edukacji w ich tworzeniu. Część badawczą, poprze-

[1] Oba badania przeprowadzone zostały w ramach badań statutowych przez pracowników Katedry Makroekonomii Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego: D. Miłaszewicz, R. Nagaja, P. Szkudlarka, A. Milczarek i M. Zakrzewską.

dzoną opisem metodologii i charakterystyki próby badawczej, oparto natomiast na wspomnianych wyżej badaniach, których wyniki poddano obróbce statystycznej i analizie. Formułowane w artykule wnioski, ogólne i dotyczące badanej zbiorowości studentów, zawarto w podsumowaniu.

2. Spójność społeczna i jej powiązania z kapitałem społecznym

Spójność społeczna to pojęcie nieco niejasne i może być używane w różny sposób przez różne strony wykorzystujące ten termin [Noll 2009]. W literaturze przedmiotu występują liczne definicje spójności społecznej, które wynikają przede wszystkim z przyjętych celów badawczych. Według Chana i Chana [2006] wyróżnić można dwie tradycje analizy spójności społecznej: tę, która wywodzi się z akademickiej dyscypliny nauk społecznych, szczególnie socjologii i psychologii, oraz opracowaną przez twórców i analityków polityki społecznej. Pierwsza z nich jest podejściem opartym na badaniu integracji i stabilności społecznej, druga – zorientowana na politykę – uznaje spójność społeczną za warunek wstępny dobrobytu gospodarczego [Acket i in. 2011, s. 3]. Występowanie tych dwóch tradycji jest jednym z powodów braku jednoznacznego zdefiniowania kategorii spójności społecznej akceptowanego przez środowisko naukowe i twórców polityki, na których spoczywa wdrażanie tej koncepcji w życie.

Analizując obszerną literaturę przedmiotu na temat spójności społecznej, Harell i Stolle [2011, s. 13-20] wskazują, że kładzie się w niej nacisk na trzy powtarzające się elementy spójności społecznej, do których zaliczają:

1) wspólną tożsamość – w rozumieniu konsensusu wartości oraz koncentracji na wspólnym i nadrzędnym poczuciu przynależności; podkreślanie, że przyjęcie zestawu wspólnych wartości utrzymuje daną wspólnotę polityczną (społeczność narodową);

2) sieci i normy – skupienie się na interakcjach społecznych (w dużej mierze zdefiniowanych pod kątem kapitału społecznego), które wywierają wpływ na indywidualne i wspólnotowe rezultaty; postrzeganie spójności społecznej jako zobowiązania w stosunku do własnej społeczności oraz poczucie wspólnoty, akceptację wspólnych norm i gotowość do ich egzekwowania, a rzeczywistych interakcji społecznych jako elementu wstępnego lub jako składnika spójności społecznej;

3) integrację społeczną – w kontekście włączenia i wykluczenia społecznego wynikającego przede wszystkim z nierówności dochodowych, dostępu do instytucji państwa opiekuńczego, takich jak system zabezpieczenia i bezpieczeństwa społecznego oraz skupienie się na sposobach, w jakich prawa społeczne i gospodarcze wpływają na wsparcie wspólnych instytucji.

Chociaż to właśnie drugi z wymienionych elementów spójności społecznej rozpatrywany jest w kontekście kapitału społecznego, to Harell i Stolle [2011, s. 20] podkreślają wzajemnie powiązany charakter trzech definiowanych w literaturze składników spójności społecznej oraz to, że wymienione obszary jej badań nie wykluczają się wzajemnie i nakładają się na siebie. Dlatego większość występujących

w literaturze przedmiotu ujęć spójności społecznej obejmujące dwa wybrane lub wszystkie z wymienionych elementów spójności społecznej. To ostatnie podejście proponują Forrest i Kearns [2001], którzy w swoim ujęciu spójności społecznej podkreślają wspólne wartości i kulturę obywatelską, porządek społeczny i kontrolę społeczną, solidarność społeczną, redukcję dobrobytu, sieci społeczne i kapitał społeczny oraz przywiązanie do miejsca i tożsamości. Także Harell i Stolle [2011] podjęły próbę zintegrowania różnych pojawiających się w literaturze przedmiotu elementów spójności społecznej i zaproponowały udoskonaloną jej definicję. Według tych autorek spójność społeczna powinna być rozumiana jako współpraca między jednostkami i grupami jednostek, oparta na wzajemnym uznaniu, równości i normach wzajemności. Według nich takie relacje definiują spójną społeczność i są niezbędne do pokojowego i demokratycznego funkcjonowania miejscowości, państw, a nawet ponadnarodowych społeczności. Ten relacyjny pogląd na spójność społeczną stanowi dla nich punkt wyjścia do stwierdzenia, że aby wspólnota była spójna, musi być integrująca [Harell, Stolle 2011, s. 25].

Węższą definicję spójności społecznej proponują natomiast Chan i Chan [2006], określając spójność społeczną jako stan rzeczy dotyczący zarówno wertykalnych (pionowych), jak i horyzontalnych (poziomych) interakcji między członkami społeczeństwa, charakteryzujący się zbiorem postaw i norm, które obejmują zaufanie, poczucie przynależności, chęć uczestnictwa oraz pomocy, a także ich przejawy behawioralne. Definicja ta wskazuje na ważność elementów tworzących kapitał społeczny, który według klasycznych definicji obejmuje elementy, do których zalicza się więzi międzyludzkie (sieci powiązań), postawy, nieformalne wartości i wspólne normy społeczne oraz zaufanie poprawiające sprawność działania ludzi, ułatwiające tworzenie wspólnoty społecznej i skuteczne współdziałanie w celu realizacji wspólnotowych interesów [Coleman 1990, s. 302; Putnam 2008; Fukuyama 2003, s. 168].

W literaturze przedmiotu można zatem znaleźć pogląd, że:

- spójność społeczna powinna być traktowana jako synonim kapitału społecznego [Baliamoune-Lutz 2009];
- spójność społeczna jest cechą społeczeństwa, która zależy od zgromadzonego kapitału społecznego [Oxoby 2009];
- kapitał społeczny jest wymiarem spójności społecznej, gdyż obejmuje aspekty i cechy potencjalnie zwiększające spójność [Noll 2009];
- spójność społeczna często postrzegana jest jako komponent, wymiar kapitału społecznego [Prewitt i in. (red.) 2014, s. 3, 15];
- spójność społeczna jest możliwa tylko tam, gdzie istnieje kapitał społeczny, który wydaje się warunkiem wstępnym spójności społecznej [OECD 2011, s. 53];
- kapitał społeczny tworzy warunki, które można uznać za bardziej sprzyjające tworzeniu spójności społecznej [Janmaat 2011, s. 64];
- kapitał społeczny jest jednym z kluczowych elementów spójności społecznej [Cloete 2014].

Zdaniem Cloete [2014] definicje spójności społecznej nie wydają się znacząco różnić od definicji kapitału społecznego, są one współzależne, a kontekst odgrywa znaczącą rolę w ich rozumieniu. W sposób obrazowy spójność społeczna jest często określana jako „klej spajający społeczeństwo" lub inaczej „właściwość, która powstrzymuje społeczeństwo przed rozpadem" [Janmaat 2011, s. 61, 63]. Według Albrekta [2013, s. 5, 35] zdefiniować ją można także jako wiarę obywateli, że dzielą społeczność moralną, która pozwala im ufać sobie nawzajem, a mierzyć ją należy poziomem zaufania między obywatelami.

Wzmacnianie spójności społecznej może następować w różny sposób, jednak znaczącą rolę w tym względzie odgrywa system kształcenia powszechnego. Z jednej strony edukacja postrzegana jest jako „najpotężniejszy generator kapitału społecznego" [Green, Preston 2001], z drugiej jako „silne narzędzie, które użyte w odpowiedni sposób może zapobiegać utrwalaniu nierówności społecznych i wykluczeniu" [Golinowska, Boni (red.) 2006, s 188].

Edukacja postrzegana jest jako ważna instytucja, która przyczynia się do spójności poprzez uspołecznienie nowych członków społeczeństwa, dostarczanie im wiedzy i umiejętności w celu ułatwienia ich uczestnictwa w życiu społecznym [Zebun 2016], a wyższe wykształcenie, stały rozwój zawodowy i szkolenia zapewniają liczne możliwości awansu społecznego [Camilleri, Camilleri 2016]. Edukacja stanowi zatem warunek i środek do osiągania różnych celów dla jednostek, społeczeństw i rządów, przenosi ona i przekazuje różne znaczenia oraz cenne ideały, m.in. poczucie zaangażowania, przynależności i solidarności oraz wizję bardziej sprawiedliwego społeczeństwa [Kantzara 2011]. W rzeczywistości pomaga obywatelom zrozumieć i docenić ideę umowy społecznej [Heyneman 2000].

3. Postrzeganie spójności społecznej przez studentów w świetle wyników badań ich kapitału społecznego

Badanie statystyczne kapitału społecznego studentów, którego wybrane wyniki przedstawiono poniżej, zostało przeprowadzone dwukrotnie na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego. Pierwszy raz w listopadzie 2013 r., kiedy respondenci rozpoczęli pierwszy roku studiów pierwszego stopnia, a drugi raz na przełomie maja i czerwcu 2016 r., gdy kończyli trzeci roku studiów pierwszego stopnia. Dzięki temu możliwe stało się określenie, czy podczas trwania studiów, które z założenia powinny dawać wymierne efekty nie tylko w zakresie wiedzy i umiejętności, lecz także kompetencji społecznych, doszło również do zmiany kapitału społecznego badanych i dokonanej przez nich oceny wybranych aspektów spójności społecznej: zaufania, solidarności i dobroczynności. W badaniach ankietowych zastosowano technikę kwestionariusza papierowego, który oprócz pytań dotyczących danych socjodemograficznych składał się z zamkniętych oraz otwartych pytań obejmujących kapitał społeczny bez podziału na jego typy [Milczarek i in. 2015]. Przy tworzeniu kwestionariusza ankiety wykorzystano metodykę

Banku Światowego [Grootaert i in. 2004]. Charakterystykę próby okolicznościowej przedstawiono w tabeli 1. Pierwsza grupa respondentów to ludzie w wieku ok. 19-20 lat, a osoby w grupie drugiej były w momencie przeprowadzania badań były ok. dwa lata starsze. Większość ankietowanych pochodzi głównie z województwa zachodniopomorskiego, co ma znaczenie przy ocenie poziomu zaufania do władz samorządowych. Charakterystyka prób badawczych oraz to, że udział w nich kobiet wynosił 67-75%, mogły mieć wpływ na otrzymane wyniki.

Tabela 1. Charakterystyka próby badawczej

Wyszczególnienie	2013 (I rok)	2016 (III rok)
Liczebność	276	229
Wiek (średnia)	19,9 lat	22,3 lat
Odchylenie standardowe wieku	1,3 lat	1,0 lat
Udział kobiet	67,3%	75,1%
Udział mężczyzn	32,7%	24,9%
Udział osób pochodzących z województwa zachodniopomorskiego	69,6%	77,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

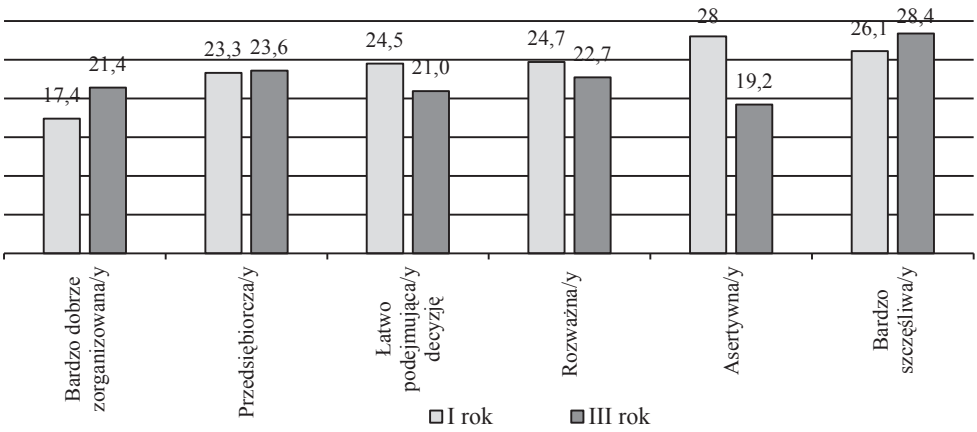

Rys. 1. Charakterystyki respondentów wynikające z ich samooceny (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań.

Inne charakterystyki badanych osób, wynikające z ich samooceny, przedstawiono na rysunku 1. Ankietowani oceniali swoje cechy według pięciopunktowej skali (zakres 2, 1, 0, -1, -2), a na rysunku umieszczono tylko procent respondentów, którzy wskazali skrajnie pozytywną ocenę (2). Z przedstawionych na nim informacji wynika, że zdecydowanie mniej niż połowa ankietowanych studentów w każdym roku

badań przypisała sobie skrajnie pozytywną ocenę dla każdej z wymienionych cech. Większe różnice w samoocenie dokonanej przez studiujących na I i na III roku dostrzegalne są w następujących przypadkach:

- studenci kończący III rok studiów lepiej oceniają siebie pod względem bardzo dobrego zorganizowania oraz odczuwanego przez nich szczęścia;
- w przypadku łatwości podejmowania decyzji, rozważności i asertywności mniej studentów III roku studiów niż I roku przypisało sobie najwyższą ocenę.

Pewne zdziwienie może budzić natomiast, że mniejsza liczba kończących pierwszy stopień studiów przypisuje najwyższą ocenę swojej przedsiębiorczości w porównaniu ze studentami zaczynającymi proces akademickiego kształcenia. Studia ekonomiczne i zdobyta na nich wiedza powinny przecież wspierać ocenę ich przedsiębiorczości. Posiadanie cech, wskazanych na rysunku 1., na wyższym poziomie może mieć odwzorowanie w wyższych kompetencjach społecznych respondentów, mających swoje przełożenie w ich postawach i podzielanych normach społecznych.

Spoiwem łączącym ludzi w spójne społeczności jest zaufanie. Jest ono niczym smar, który zwiększa wydajność funkcjonowania każdej grupy lub instytucji [Fukuyama 2003, s. 169]. Jednak większość respondentów z obu badanych grup stwierdziła, że nie można ludziom ufać i w kontaktach z nimi należy być ostrożnym (rys. 2A). Widoczne są jednak różnice między tymi grupami. Jedynie 9,8% respondentów na I roku studiów stwierdziła, że ludziom można ufać, a takie samo zdanie wyraziło o ponad 6 p.p. więcej respondentów kończących studia pierwszego stopnia.

W stosunku do oceny poziomu zaufania do osób z najbliższego otoczenia oraz ogólnych spostrzeżeń dotyczących zaufania między ludźmi (rys. 2B) nie występują wprawdzie większe różnice między respondentami z obu grup, ale uzyskane odpowiedzi wskazują, że ankietowani studenci charakteryzują się bardzo niskim poziomem zaufania społecznego (uogólnionego). Deficyt tego zaufania oraz zaufania do ludzi z najbliższego otoczenia w obu grupach respondentów może być przeszkodą w zwiększeniu spójności społecznej i uczestnictwie ludzi młodych w tym procesie.

Dowodzą tego także wyniki badań przedstawione na rysunku 3., ukazujące brak zaufania do wybranych osób o odmiennych charakterystykach demograficznych, a także do wybranych instytucji publicznych. Społeczeństwa spójne nie muszą i nie powinny być jednorodne, ale ich członkowie, pomimo różnic demograficznych, powinni darzyć się zaufaniem. Jednak połowa ankietowanych studentów na I roku studiów i ponad 40% na III roku wykazuje brak zaufania do osób obcych, a brak zaufania do cudzoziemców wykazuje ok. jednej piątej respondentów zaczynających i jednej czwartej kończących pierwszy stopień studiów (rys. 2A). Tak duży deficyt zaufania do obcych osób i obcokrajowców odsłania podziały społeczne i może utrudniać wykorzystanie potencjału różnorodności (opinii, poglądów, umiejętności) do pogłębiania spójności społecznej.

Zaufanie instytucjonalne jest podstawą zaangażowania społecznego i gotowości do budowania wspólnoty zapewniającej realizację celów ponadjednostkowych.

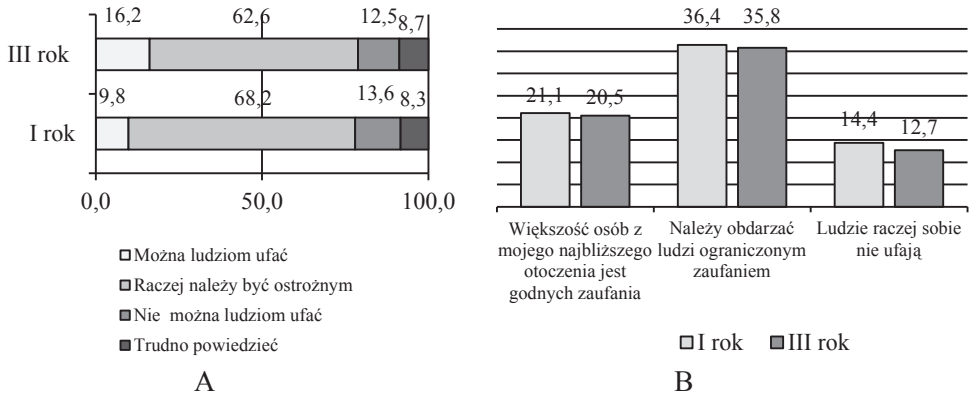

Rys. 2. Zaufanie do ludzi (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

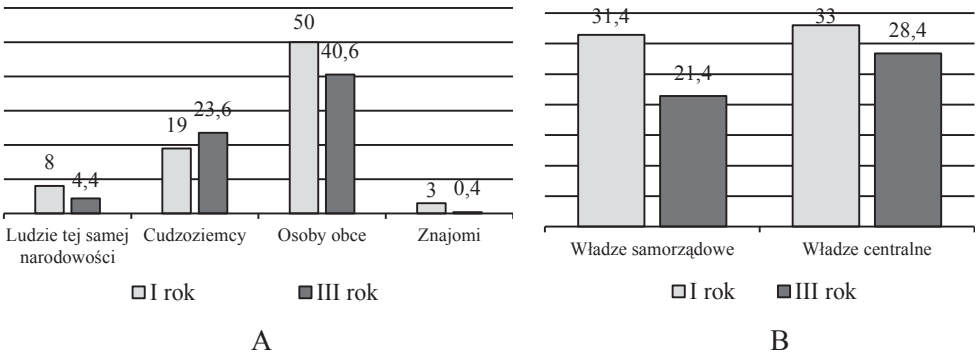

Rys. 3. Brak zaufania do wybranych osób (A) i instytucji (B) (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Spójność społeczna wymaga tego rodzaju zaufania, gdyż bez niego wprowadzanie przez instytucje publiczne programów mających ją wzmacniać może spowodować niezadowolenie społeczne i nie przynieść pożądanych efektów [Easterly i in. 2006]. Jednak na brak zaufania do władz samorządowych i centralnych wskazuje ok. jednej trzeciej ankietowanych na I roku studiów. Deficyt zaufania do tych instytucji jest nieco mniejszy wśród respondentów kończących edukację ekonomiczną na pierwszym poziomie studiów (rys. 3B).

Za jeden z ważnych wymiarów spójności społecznej uważana jest solidarność społeczna, która odpowiednio rozwinięta może prowadzić do minimalizacji wykluczenia społecznego [Jenson 2010, s. 7]. Solidarność społeczna, rozumiana jako aktywność zorientowana na dobro wspólnoty bądź na poprawę sytuacji grup i jednostek znajdujących się w gorszym położeniu, motywowana jest poczuciem wspólnoty

i współodpowiedzialności. Pozwala na pomaganie potrzebującym (solidarność pionowa) oraz tym, którzy nie poradziliby sobie indywidualnie (solidarność pozioma) [Rymsza 2008].

Z przeprowadzonych badań wynika, że jedynie 1,9% ankietowanych studentów I roku i niecały 1% III roku studiów zdecydowanie potwierdza, że większość ludzi pomaga innym. Największa część respondentów uważa, że osoby pomagające innym są dobre z natury serca (77,3% respondentów kończących i 42,3% zaczynających studia pierwszego stopnia) i odczuwają taką potrzebę (odpowiednio 76,9% i 35,4%) (rys. 4). Niewielu ankietowanych sądzi, że są to ludzie, którzy aktywnie uczestniczą w bardziej sformalizowanych działaniach pomocowych, będąc aktywistami organizacji dobroczynnych i charytatywnych (odpowiednio 8,3% i 5,7%).

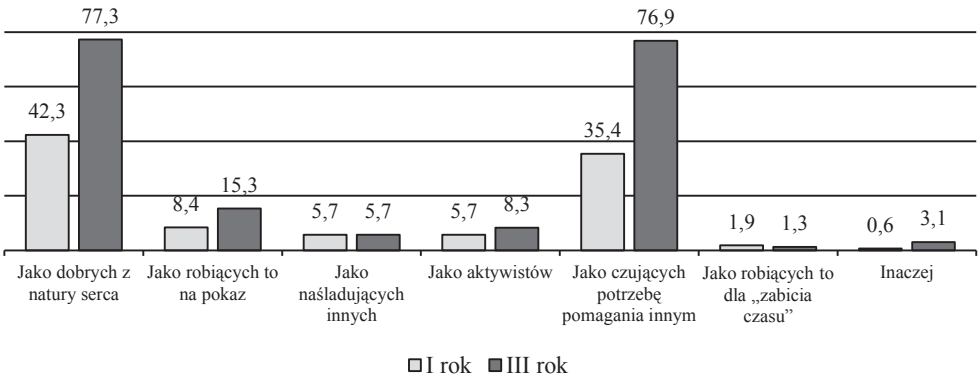

Rys. 4. Ocena osób pomagających innym (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Solidarność społeczna nierozerwalnie związana jest z dobroczynnością, czyli otwartością na problemy innych oraz gotowością do niesienia im pomocy. Dobroczynność polegająca na udzielaniu pomocy potrzebującym w różnej formie może być różnie motywowana i w różnym stopniu zinstytucjonalizowana [Królikowska 2004, s. 8]. Dobroczynność uważana jest za ważny element społeczeństwa obywatelskiego, które jest z jednej strony traktowane jako podstawa akumulacji kapitału społecznego, a z drugiej jako wymóg spójności społecznej.

Według respondentów z obu grup główne motywy skłaniające do pomagania innym mają charakter egoistyczny. Ponad 70% ankietowanych kończących studia pierwszego stopnia oraz 64% zaczynających je uznała, że głównym motywem jest lepsze samopoczucie, a dla ponad 55% respondentów z obu grup była nim chęć poczucia się potrzebnym (rys. 5A). Na aktywność społeczną jako motyw pomagania innym wskazało jedynie niecałe 28% zaczynających studia i niewiele ponad 34% ankietowanych z III roku. Na spontaniczność jako motyw takich działań zwraca uwagę niewiele ponad jedna czwarta ankietowanych w obu badaniach. Studenci

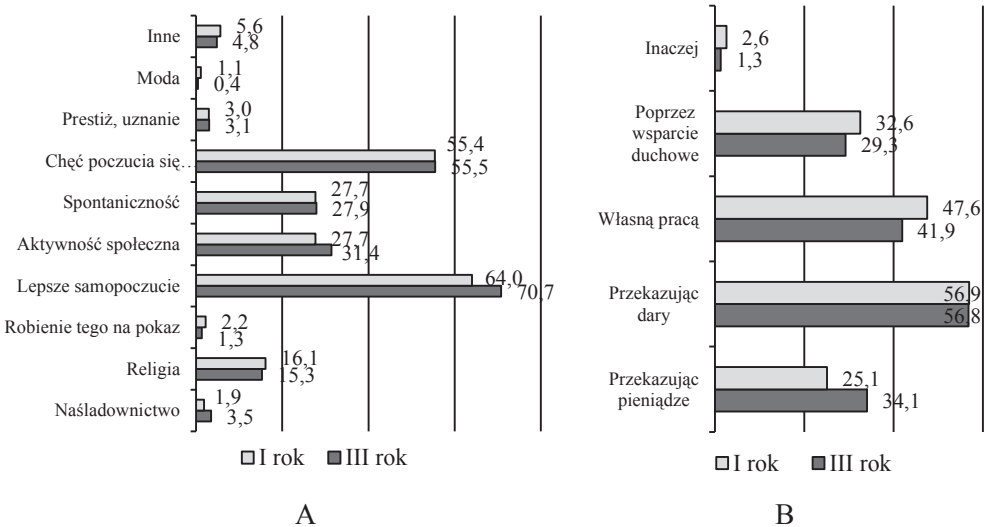

Rys. 5. Motywy respondentów skłaniające do pomagania innym (A) i formy pomagania innym (B) (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

zdają się także nie mieć dobrych przykładów do naśladowania w tym względzie – jedynie 1,9-3,5% ankietowanych wskazuje ten motyw pomagania innym.

Respondenci stosują różne formy dobroczynności. Pomagając innym, najczęściej przekazują dary (po blisko 58% respondentów z obu grup) oraz świadczą własną pracę (47,6% respondentów z I roku i blisko 42% z III roku). Za dość ważną formę uważają wsparcie duchowe (odpowiednio 32,6% i 29,3%) oraz wsparcie pieniężne (odpowiednio 25,1% i 34,1%) (rys. 4B).

4. Zakończenie

Według Heynemana [2000] edukacja pomaga stworzyć kontekst, w którym studenci uczą się odpowiedniego zachowania związanego z przestrzeganiem umów społecznych, zapewnienia studentom zakresu doświadczeń, w ramach których uczą się, jak współpracować i negocjować z ludźmi, a także zakresu problemów i możliwości, których nie udałoby się napotkać w innych okolicznościach. W miarę zdobywania wiedzy studenci powinni zatem lepiej rozumieć ideę spójności społecznej. Prezentowane w artykule wyniki badań kapitału społecznego studentów zostały wybrane w sposób pozwalający na ukazanie dokonanej przez studentów oceny trzech aspektów spójności społecznej: zaufania, solidarności i dobroczynności. Wyrażana przez badanych ocena ma ogromne znaczenie dla realizacji idei spójnego społeczeństwa, czyli takiego, które działa na rzecz dobrobytu wszystkich członków, walczy z wy-

kluczeniem i marginalizacją, tworzy poczucie przynależności, wspiera zaufanie i oferuje członkom możliwość społecznej mobilności w górę [OECD 2011, s. 51].

Analizowane wyniki badań kapitału społecznego studentów dowodzą jednak, że zdobyta przez nich wiedza nie zawsze ma odzwierciedlenie w ocenie wybranych wymiarów spójności społecznej. Wykazany w badaniach deficyt zaufania do ludzi (społecznego) i instytucji charakteryzuje obie grupy studentów, chociaż jest nieco niższy wśród respondentów kończących edukację ekonomiczną na pierwszym poziomie studiów. Może to sugerować, że zaufanie instytucjonalne wzrasta wraz ze zdobytą wiedzą, ale spostrzeżenie to powinno być potwierdzone dalszymi analizami.

Większość ankietowanych studentów postrzega innych ludzi jako tych, którzy nie są skłonni pomagać innym oraz aktywnie uczestniczyć w sformalizowanych działaniach na rzecz solidarności społecznej. Także większość z ankietowanych, bez względu na rok studiów, wskazuje, że motywacja ludzi do dobroczynności ma podłoże hedonistyczne. Dobroczynność będąca wymogiem spójności społecznej, otwartość na problemy innych oraz gotowość do niesienia im pomocy według ankietowanych nie jest warunkowana dobrem wspólnym.

Według Zybertowicza [2010] idea spójności społecznej może oddziaływać na procesy społeczne tylko w takim zakresie, w jakim ludzie traktują przesłanie przez nią niesione jako wiążące ich w praktycznym działaniu. Wnioski z badań sugerują zatem, że edukacja akademicka w niewielkim stopniu wpłynęła na postrzeganie przez ankietowanych spójności społecznej, co może stanowić przeszkodę w jej pogłębianiu, skutkować brakiem chęci współpracy i uczestniczenia respondentów w działaniach na rzecz wspólnoty.

Literatura

Acket S., Borsenberger M., Dickes P., Sarracino F., 2011, *Measuring and validating social cohesion: a bottom-up approach,* Working Paper, no 08, January, http://www.oecd.org/dev/pgd/46839973.pdf (16.03.2018).

Albrekt L.Ch., 2013, *The Rise and Fall of Social Cohesion. The Construction and De-construction of Social Trust in the USA, UK, Sweden and Denmark*, Oxford University Press, Oxford, http://vbn.aau.dk/files/77826714/Chapter_1_The_Rise_and_Fall_of_Social_Cohesion.pdf (16.03.2018).

Baliamoune-Lutz M., 2009, *Institutions, trade, and social cohesion in fragile states: Implications for policy conditionality and aid allocation*, Journal of Policy Modelling, no 31, s. 877-890.

Bekkers R., Veldhuizen, I., 2008, *Geographical differences in blood donations and philanthropy in the Netherlands: what role for social capital?*, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, vol. 99 (4), s. 483–496.

Berger-Schmitt R., 2002, *Considering social cohesion in quality of life assessments: concept and measurement*, Social Indicators Research, vol. 58, Issue 1-3, s. 403-428.

Botterman S., Hooghe M., Reeskens T., 2012, *'One Size Fits All'? An Empirical Study into the Multidimensionality of Social Cohesion Indicators in Belgian Local Communities*, Urban Studies, vol. 49, Issue 1, s. 185-202.

Camilleri M.A., Camilleri A., 2016, *Education and social cohesion for economic growth,* International Journal of Leadership in Education Theory and Practice, vol. 19, Issue 5, s. 617-631.

Chan J.T.H., Chan E., 2006, *Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytic framework for empirical research*, Social Indicators Research, no 75, s. 273-302.

Cloete A., 2014, *Social cohesion and social capital: Possible implications for the common good*, Verbum et Ecclesia, vol. 35 (3), art. 1331, s. 1-6.

Coleman J., 1990, *Social Capital*, [w:] *Foundations of Social Theory*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA., s. 300-321.

Dickes P., Valentova M., Borsenberger M., 2011, *A multidimensional assessment of social cohesion in 47 European countries,* CEPS/INSTEAD Working Paper, no 07.

Easterly W., Ritzen J., Woolcock M., 2006, *Social cohesion, institutions and growth*, Economics and Politics, vol. 18 (2), s. 103-120.

Fukuyama F., 2003, *Kapitał społeczny*, [w:] *Kultura ma znaczenie. Jak wartości wpływają na rozwój społeczeństw*, red. Harrison L.E., Huntington S.P., Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.

Golinowska S., 2012, *O biedzie i polityce jej zwalczania współcześnie. Podejście porównawcze w świetle Europejskiego Roku Zwalczania Ubóstwa i Wykluczenia Społecznego*, [w:] Kubiak H.E. (red.), *Polska bieda w świetle Europejskiego Roku Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o., Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków, s. 92-117.

Golinowska S., Boni M. (red.), 2006, *Nowe dylematy polityki społecznej*, Raporty CASE, nr 65, Warszawa.

Golinowska S., Kocot E., Morecka Z., Sowa A., 2011, *Ekspertyza. Spójność społeczna: aktywność - solidarność – wsparcie. Na potrzeby aktualizacji Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015*, IPiSS, Warszawa.

Green A., Preston J., 2001, *Education and social Cohesion: Recentering and Debate*, Peabody Journal of Education, vol. 76 (3-4), s. 274-284.

Grootaert Ch., Narayan D., Jones V.N., Woolcock M., 2004, *Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire,* World Bank Working Paper, no 18, The World Bank, Washington, https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/15033/281100PAPER0Measuring0social0capital.pdf?sequence=1 (20.03.2018).

Harell A., Stolle D., 2011, *Reconciling Diversity and Community? Defining Social Cohesion in Developed Democracies*, [w:] Hooghe M. (red.), *Theoretical Perspectives on Social Cohesion and Social Capital, Publisher: Brussels: Royal Flemish Academy of Belgium for Science and the Arts*, s. 8-43.

Heyneman S.P., 2000, *From the party/state to multi-ethnic democracy: Education and social cohesion in Europe and Central Asia*, Educational Evaluation and Policy Analysis, vol. 22 (2), s. 173-191.

Janmaat J.G., 2011, *Social cohesion as real-life phenomenon: Assessing the explanatory power of the universalist and particularist perspectives*, Social Indicators Research, no 100, s. 61-83.

Jenson J., 2010, *Defining and Measuring Social Cohesion*, Commonwealth Secretariat and United Nations Research Institute for Social Development, http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/170C271B7168CC30C12577D0004BA206/$file/Jenson%20ebook.pdf (25.03.2018).

Kantzara V., 2011, *The Relation of Education to Social Cohesion*, Social Cohesion and Development, vol. 6 (1), s. 37-50.

Kearns A., Forrest R., 2001, *Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood*, Urban Studies, vol. 38 (12), s. 2125-2143.

Królikowska J., 2004, *Socjologia dobroczynności*, Wydawnictwo Akademickie „Żak", Warszawa.

Milczarek A., Miłaszewicz D., Nagaj R., Szkudlarek P., Zakrzewska M., 2015, *Social Networks as a Determinant of the Socialisation of Human Capital*, Human Resources Management & Ergonomics, vol. 9 (2), s. 89-103.

Noll H-H., 2009, *The Impact of Cultural and Citizenship Education on Social Cohesion: Chances – Challenges – Changes*, Statement for Networking European Citizenship, http://www.bpb.de/system/files/pdf/Y5KW6W.pdf (16.03.2018).

OECD 2011, *Perspectives on global development. Social cohesion in a shifting world*, OECD Publishing, s. 1-63, http://dx.doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2012-en (16.03.2018).

Oxoby R., 2009, *Understanding social inclusion, social cohesion, and social capital*, International Journal of Social Economics, vol. 36, no 12, s. 1133-1152.

Pichler F., Wallace, C., 2007, *Patterns of formal and informal social capital in Europe*, European Sociological Review, vol. 23 (4), s. 423-435.

Prewitt K., Maclie Ch. D., Habermann H. (red.), 2014, *Civic Engagement and Social Cohesion: Measuring Dimensions of Social Capital to Inform Policy*. National Research Council, Washington, DC: The National Academies Press.

Putnam, R.D., 2008, *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.

Raczkowska M., 2017, *Spójność społeczna na obszarze Unii Europejskiej*, [w:] *Problemy ekonomii, polityki ekonomicznej i finansów publicznych*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 475.

Reeskens T., Botterman S., Hooghe M., 2008, *Is social cohesion one latent concept? Investigating the dimensionality of social cohesion on the basis of the Kearns and Forrest (2000) typology*, Center for Political Research, KULeuven, https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/221034/2/latent.pdf (19.03.2018).

Rymsza M., 2008, *Zapomniany kapitał Solidarności. Ekonomia solidarna w Polsce po 1989 roku*, Więź, nr 4-5 (594), s. 26-35.

Zebun N. K., 2016, *Role of Education in Building Social Cohesion, International Journal of Secondary Education*, vol. 4 (2), s. 23-26, https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED566248.pdf, (28.03.2018).

Zybertowicz A., 2010, *Polityczna pogoń za rentą jako zagrożenie dla spójności społecznej i modernizacji* (cz. 1: *Perspektywa teoretyczna*), Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, nr 16, s. 32-52, http://www.ur.edu.pl/pliki/Zeszyt16/04.pdf (26.03.2018).